

*Халабузар Оксана Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Бердянський державний педагогічний університет*

Постановка проблеми. У наш час глобалізації відбувається трансформація суспільства у вищі форми, які характеризуються демократичним розвитком науки та техніки, коли висловлюються сміливі ідеї та вирішуються цілі низки складних проблем. Цей етап відзначається зростанням ролі наук у різнобічному розвитку суспільного життя. Відповідно зростає значення логіки як науки, що досліджує засоби наукового пізнання.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання формування логічної культури, навчання логіці мислення досліджували: Є.А. Іванов, І.Лі. Нікольська, В.Ф. Паламарчук, В.М. Осинська, В.Н. Брюшинкін, І.О. Івін, В.М. Журавльов та ін.

Усі вони єдині щодо значення викладання логіки у навчальному процесі ВНЗ. Так, А.Арно та П. Ніколь зазначали, що «логіка є мистецтвом вірно спрямовувати розум до пізнання речей, до якого прибігають як для того, щоб навчатись їй самому, так і для того, щоб навчати інших». [1, 30]

Саме тому **метою** цієї статті є висвітлення особливостей функціонування логосфери ВНЗ, орієнтованої на формування логічної культури. Все це обумовило необхідність послідовного вирішення наступних завдань: розкрити сутність логічної культури студентів, розробити й обґрунтувати умови її формування, визначити шляхи створення цих умов у вищих навчальних закладах.

Саме логіка досліджує закони мислення, а висока логічна культура населення країни сприятиме розвитку та прогресу держави у майбутньому. Як відомо, логіка розвиває інтелектуальні спроможності людини, але, на жаль, вона не є базовим компонентом освіти ані у школі, ані під час навчання студентів у вищих навчальних закладах. Спроможність людини мислити логічно, тобто послідовно, точно й обґрунтовано, не дається людині при народженні, вона формується у процесі навчання.

Система освіти має навчити студентів аргументувати свої думки, брати участь у навчально-пізнавальній дискусії, адже без цієї форми унеможливаються наукові відкриття, інновації в соціально-економічній діяльності суспільства. Майбутні вчителі мають розуміти та відчувати сутність суспільно-політичних, економічних перетворень. Наука та техніка переходять на новий щабель розвитку, коли підсилюється значення абстрактного мислення.

І саме логіка, що досліджує структуру абстрактного мислення, його форми та закони, може стати в нагоді майбутнім спеціалістам у різноманітних сферах життя. Кардинальні зміни охоплюють все більшу кількість прошарків населення, вимагають від них активної суспільно-політичної активності, активності мислення тощо.

Процес навчання завжди був і залишається соціальним процесом, обумовленим нагальними потребами сучасного суспільства. Підготовка професійних кадрів передбачає навчально-виховний процес, спрямований на оволодіння майбутніми вчителями вмінням логічно мислити, аргументувати свої думки (тобто обґрунтовувати істинність певного судження шляхом наведення істинних тверджень, з яких воно логічно витікає), заперечувати помилкові твердження тощо.

Аналіз наукової літератури та фактичний стан справ виявили, що проблема формування логічної культури студентів розроблена недостатньо, у вищих навчальних закладах у процесі навчання не створюються необхідні педагогічні умови формування логічної культури, що призводить до неспроможності студентів мислити критично, оцінювати та порівнювати, синтезувати, хоча всі ці логічні вміння є необхідними для педагогічної діяльності.

Навчання логіки починається з дитинства, нею просякнуте наше життя, навіть повсякденне. Ми часто говоримо: «залізна логіка», «логічне завершення», «логічний висновок», «логіка висловлювання». Але всі ці вислови не гарантують, що особистість, використовуючи їх, дійсно обізнана з логічними правилами та правильно робить висновки, аналізує, синтезує тощо. На думку В.М. Журавльова, людині не завжди вдається контролювати власне практичне мислення. Якщо це відбувається, можна зробити висновок, що вивчення логіки не є доречним.

Дійсно, людина спроможна контролювати мислення, але найчастіше – не своє, і лише за умови знань логічних правил. У більшості ж випадків людина мислить автоматично, на основі стереотипів. [2, 80] Ці стереотипи починають формуватися ще з дитинства. Спілкуючись з батьками та іншими людьми, малюк засвоює норми та правила мислення. Відповідно до того, як дитина вчиться говорити завдяки контакту з іншими, так само вона вчиться й мислити. Люди виховуються у певних політичних, естетичних, соціальних сферах життєдіяльності суспільства. Так само вони виховуються у певній логосфері, тобто мисленнєвій, інтелектуальній атмосфері певної соціальної групи або суспільного середовища, під впливом якої й формується навички логічного мислення. Базовими середовищами можна вважати різноманітні соціальні установи, в яких відбувається зростання та виховання дитини: освітні та професійні колективи.

Отже, можна зробити висновок, що саме логосфери цих закладів відповідальні за розвиток логічної культури людини. Похідною логосферою є родина, в якій зростає дитина. Під час спілкування з батьками вона просто відтворює форми та засоби мислення, це відбувається підсвідомо і відіграє у подальшому житті людини головну роль. Таким чином, цілком зрозуміло, що стереотипи мислення у родинному середовищі повинні бути логічно вірними. Звісна річ, потім відбувається формування стереотипів мислення, які отримує людина під час навчання у освітніх закладах, логічна культура яких значно вища за родинну.

При закінченні освітніх закладів відбувається завершення формування логосфери. Вона продовжує своє формування протягом всього життя лише у певного прошарку населення, що займаються інтелектуальною діяльністю. Стереотипи мислення відкладаються у підсвідомості, а саме підсвідомість керує процесом мислення. Ось чому людина інколи не в змозі пояснити реальні причини своїх вчинків, хоча їй здається, що мислення відбувається за власним бажанням та сценарієм.

Свідомість підключається, коли результат виконаної роботи не задовольняє, тоді відбувається процес логічного оцінювання власних дій, своєї діяльності. Ще один випадок контрольованого мислення - момент вирішення нестандартних проблем, ситуацій; коли свідомість за допомогою логічних операцій може знайти вірне рішення.

Із зазначеного вище можна зробити висновок, що вивчення правил логічного мислення не гарантує логічно правильної поведінки людини, логічність мислення тощо. Адже знання цих правил не є запорукою автоматичного їх використання, необхідно, щоб ці правила (при багаторазовому використанні), призвели до формування правильних стереотипів мислення, які б навіть на підсвідомому рівні працювали в режимі «автопілоту».

Коли у підсвідомості людини вже сформовані неправильні логічні стереотипи мислення, виправити їх буде дуже важко. Логосфери, що оточують дитину, мають бути правильними. І справді, вплинути на логосферу родини практично неможливо, але логосфери навчальних закладів мають бути вірно організованими. Результатом створення відповідної

логосфери у вищому навчальному закладі має стати формування логічної культури майбутнього спеціаліста. Чи можна навчити студента логічного мислення, логічної культури?

Формувати логічну культуру – формувати та розвивати послідовне та обґрунтоване мислення. Під культурою взагалі розуміють сукупність цінностей, накопичених людством. Маємо на увазі результати як матеріальної, так і духовної діяльності людства і навіть засоби цієї діяльності. Логіка відноситься до духовного компоненту культури і втілюється певним чином у елементах матеріальної культури.

Згідно з В.М. Журавльовим, логічна культура включає в себе:

- певну сукупність знань щодо засобів мовленнєвої діяльності, її форм та законів;
- вміння використовувати ці знання у практиці мислення, оперувати поняттями,
- вільно виконувати логічні операції;
- будувати умовиводи, доводити та спростовувати;
- навички аналізу думок;
- знаходження логічних помилок та виправлення їх.

Г.Ю Лаврешінової стверджує, що логічна культура – це складне особистісне новоутворення, що вміщує в собі високу розумову активність, здатність глибоко усвідомлювати логіку засвоюваного матеріалу, причинно-наслідкові зв'язки вивчених явищ, операції критичного мислення, логічні прийоми і методи наукового мислення, вміння абстрагувати, узагальнювати, робити висновки. Основою механізму формування логічної культури є складні зв'язки між пізнавальними прагненнями та діяльністю, між інтелектуальним та емоційно-вольовим у структурі змісту цього багатогранного особистісного утворення.

О.В. Тихомирова визначає такі компоненти сучасної логічної культури:

- вміння ясно та чітко формулювати свої думки (мається на увазі словесне висловлювання наукових понять та суджень, адже, на думку автора., логіка забезпечує нас методологією певних понять, кодифікує помилки);
- вміння логічно розмірковувати, обґрунтовувати свою думку;
- вміння правильно формулювати питання та надавати адекватні відповіді;
- культуру участі у раціональній дискусії, науковому диспуті. [5, 40].

Необхідними логічними вміннями для вчителя є: критичне мислення, оцінювання, вміння ставити запитання, класифікувати та синтезувати поняття, вміння вести дискусію тощо. Означені вміння надають змогу виконувати наступні логічні операції: аналіз, порівняння, конкретизація, узагальнення. Визначаючи необхідність формування логічної культури, слід окреслити компоненти її структури, що забезпечують формування зазначених вмінь:

1. Мотиви розумової діяльності (інтерес до навчання, допитливість, любов до знань, бажання мислити, прагнення довести, схильність до абстрактного мислення);
2. Знання, що є основою логічної грамотності;
3. Логічне мислення;
4. Розумова активність;
5. Самоконтроль та самооцінка.

Усі ці компоненти мають бути розвинені під час навчання у ВНЗ з урахуванням необхідних педагогічних умов як засобів реалізації завдань освіти в сучасному житті суспільства, умов, спроможних прискорити процеси видозмін в освіті. На наш погляд, педагогічний процес стає ефективним та гармонійним, якщо повністю відтворюється завчасно спроектована педагогічна технологія, тобто чітко сформульовані дидактичні завдання разом з адекватною технологією їх вирішення, що дає можливість перетворити навчально-виховну роботу на цілеспрямований процес роботи педагогічного колективу. Під педагогічними умовами, що сприяють ефективності засвоєння логічних вмінь, ми розуміємо «зовнішні стосовно особистості учня (або студента) обставини середовища навчання і виховання, що є причиною якісних змін особистості учня (або студента)» [4, 80]

Формування логічної культури майбутнього вчителя, обізнаного щодо логічних умінь, у масштабі гармонійного педагогічного процесу, можливе лише у випадку виконання наступних умов:

- здійснення діагностики сформованості логічної культури у студентів;
- розробка теоретичних основ педагогічної діяльності у певній системі, які сприятимуть підвищенню логічної культури як частини педагогічної;
- накреслення напрямків підвищення педагогічної та логічної культури студентів та диференційована їх підготовка.

Виконання цих умов пов'язане з вирішенням багатьох завдань. Ось деякі з них: обґрунтувати критерії та показники сформованості логічної культури студентів, розробити систему підготовки студентів. За Г.Ю. Лаврешінової критеріями сформованості логічної культури є соціальний досвід, творчі здібності, спрямованість особистості, форми відображення й відповідні їх показники (знання та вміння, способи розв'язання пізнавальних задач, інтереси та мотиви пізнавальної діяльності, рефлексивна позиція.) Ступінь виявлення цих критеріїв свідчить про рівень сформованості логічної культури в учнів.

За означеними критеріями розглядають рівні логічної культури: “копіювально-відтворювальний, відтворювально-дослідницький, творчий”. Основною ланкою, яка дозволить вирішити практичні завдання якісних змін у оволодінні студентами логічною культурою, є розробка педагогічних умов. Саме з позицій цих умов можна визначити методичні рекомендації для педагогів, у їх розробці яких важливу роль відіграє особистісний підхід.

Необхідно, щоб підготовка студентів дозволяла зорієнтувати всі компоненти навчально-виховного процесу на досягнення бажаного результату. Це важливо для організації технології навчання майбутніх педагогів, для розуміння взаємозв'язку між компонентами навчально-виховного процесу, якими є викладач, студент, зміст, методи навчання, умови організації навчання, засоби навчання, методи стимулювання та мотивації особистості студента в процесі навчання, мета та результат.

Формування логічної культури у логосфері вищого навчального закладу стає можливим, якщо послідовно втілювати структурування навчального матеріалу, виокремлення змістовних компонентів, розв'язання проблемних завдань, стимулювання мислення за допомогою міжпредметних завдань. Ми вважаємо, що педагогічними умовами формування логічної культури у логосфері ВНЗ в цьому випадку є:

- активізація процесів рефлексії та логічних дій студентів (майбутніх вчителів) у навчальній роботі;
- систематичне здійснення логіко-дидактичного аналізу навчального матеріалу для застосування між предметних завдань, які стимулюватимуть логічне мислення студентів;
- поетапне формування пізнавального інтересу;
- використання цікавого матеріалу, адекватного змісту освіти з орієнтацією на мотиваційну сферу студентів, як засобу формування пізнавального інтересу,
- забезпечення повного розуміння навчального матеріалу

- врахування психофізіологічних особливостей кожного студента;
- врахування вікових особливостей;
- зрозумілий виклад, що скорочує витрати часу;
- обізнаність з термінами та символами;
- індивідуальність завдань.

Вчитель логіки має викладати новий матеріал на базі іншого предмету. Для цього можна використовувати пресу, художню літературу. Залежно від характеру матеріалу з логіки на перший план може вийти або лекційна форма подання матеріалу, або викладення у вигляді бесіди. Форми думок та прийоми мислення мають вивчатися у такому вигляді, у якому вони подаються у практиці нашого мислення, адже правильним ми називаємо мислення, що вірно відтворює об'єктивну дійсність. Глибоке, всебічне відтворення дійсності неможливе, якщо мислення позбавлене послідовності, визначеності та обґрунтованості.

Вивчення логіки має опиратись на знання, здобуті раніше, адже студенти несвідомо користувались правилами логіки у практиці свого мислення ще під час навчання у школі. Наприклад, у процесі оволодіння граматику учень аналізує та синтезує (розбір речення та його складання). Вивчення логіки має сприяти успіхам студентів і з інших дисциплін. Між викладачем логіки та предметниками має бути постійний контакт. Перегляд робіт студентів з інших предметів надасть викладачеві логіки багатий матеріал для добору прикладів логічних помилок з різних тем курсу. Такого типу приклади викличуть інтерес до курсу логіки та допоможуть зрозуміти їм практичне значення цієї дисципліни. Лише за таких умов її вивчення може сприяти підвищенню культури мислення, допомогати учневі оволодіти відомими прийомами аналізу думок з боку її побудови. Можна розвивати навички з логіки безпосередньо під час вивчення спецкурсу з логіки Крім того, «елементи логічної культури мають бути вплетеними у живу тканину пізнавальних процесів» [2, 30], тоді людина, засвоюючи цю площину, засвоюватиме і логічну культуру. Мається на увазі чітка взаємодія викладача логіки з іншими викладачами-предметниками. Безперечно, логічна культура передбачає ціннісне ставлення до оволодіння логікою мислення а також теоретико-практичну готовність студентів. Змістом логічної культури є прагнення до самовдосконалення, до рефлексії власних дій, що пов'язана з прагненням вчителя до аналізу, узагальнення, осмислення роботи. Формуванню логічної культури у вищих навчальних закладах сприятиме мотиваційний компонент, який має бути сформований у студентів викладачем.

Висновки. Навчити логіки – тобто навчити логічних правил, яким підпорядковується логічне мислення, навчити вміння аналізувати, критично мислити, оволодіти знаннями з логіки, але й уміти постійно та свідомо користуватися ними на практиці під час мисленнєвої діяльності. Адже зрозуміло, що лиш за умови теоретичного накопичення знань з логіки, логічна культура автоматично не сформується. Таким чином, майбутній спеціаліст, який володіє теорією науки логіки та прийомами логічного аналізу, та використовує знання на практиці, матиме можливість зробити предметом дослідження думку не лише в аспекті її змісту, але й у аспекті її побудови, тобто форми.

Перспективи подальших досліджень. Постають питання: на якій стадії та в яких формах повинні подаватися логічні знання студентам, як на основі отриманих знань сформувати вміння та навички логічного мислення, які у подальшому розвитку перетворюються на стереотипи мислення? Яка форма подачі знань під час педагогічного процесу є більш доцільною для формування логічної культури: лекційна або різновид бесіди з елементами письмових блоків матеріалу? Саме вирішення цих питань і є метою розділів нашого подальшого дослідження.

Резюме. У статті акцентується увага на необхідності формування логічної культури майбутніх вчителів під час професійно-педагогічної підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах. Розкрито сутність логічної культури та поняття логосфери. У статті також розкриваються педагогічні умови формування логічної культури під час навчання студентів у логосфері вищого навчального закладу. **Ключові слова:** логосфера, вищий навчальний заклад, майбутній спеціаліст.

Резюме. В статье акцентируется внимание на необходимости формирования логической культуры будущих учителей во время профессионально-педагогической подготовки в ВУЗ. Раскрыто сущность логической культуры и логосферы ВНЗ. В статье также представлены педагогические условия формирования логической культуры во время обучения студентов в логосфере высшего учебного заведения. **Ключевые слова:** логосфера, высшее учебное заведение, будущий специалист.

Summary. In the article the accent is on the necessity of the logical culture's forming during the preparing of the future students at high educational institutions. The explanation of the logical culture and logospheras is in the article too. The pedagogical conditions of the logical culture's forming of students (in the logospheras of high educational institutions) are described too.

Література

1. Гершунский Б.С. Педагогическая прогностика: Методология, теория, практика / Б.С. Гершунский. – К.: Высшая школа, 1986. – 200с.
2. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В.М. Гриньова. – Х.: Основа, 1998. – 300с.
3. Прокопчук В.Є. Методична підготовка у професійній освіті майбутніх вчителів / В.Є. Прокопчук // Педагогіка і психологія. – 1996. - № 2. – С. 136-140.
4. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: навчальний посібник [для ВНЗ] / В.А. Семиченко. – К.: Вища школа, 2004. – 335с.